# OVERZICHT

VAN DEN INHOUD VAN

# HOMERUS' ILIAS EN ODYSSEE EN VIRGILIUS' AENEIS

VOOR HET ONDERWIJS SAMENGESTELD DOOR

J. C. OPSTELTEN

ZESDE DRUK

N.V. UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ
W. E. J. TJEENK WILLINK, ZWOLLE

f 0.60

## VOORBERICHT BIJ DEN EERSTEN DRUK

*Het komt ondergeteekende wenschelijk voor de leerlingen een Hollandsch overzicht, als het hierbij aangebodene, in handen te geven. Men kan het dicteeren, maar dat is tijdroovend.*

*Men zal opmerken, dat aan de eigenlijke overzichten nog een en ander vooraf gaat, dat weliswaar een min of meer hybridisch karakter aan het boekje gaf, maar toch de bruikbaarheid voor het onderwijs scheen te verhoogen; en dat is bij een dergelijk boekje hoofdzaak.*

*Bij de samenstelling maakte ik vooral een dankbaar en ruim gebruik van :* J. VAN LEEUWEN, *Homerus* (*Gestalten en tooneelen*), O. JÄGER, *Homer und Horaz im Gymnasialunterricht*, R. C. JEBB, *Introduction to Homer, en* A. ALBRECHT, *Abrisz der römischen Litteraturgeschichte.*

*De Grieksche namen der onderdeelen van de Homerische gedichten werden alleen daar opgegeven, waar zij van belang of meer bekend schenen, en daarom ook niet in margine, maar in parenthesi.*

*Van* Dr. A. J. EGELIE *ontving ik enkele nuttige wenken, waarvoor ik hem hier nogmaals mijn dank betuig.*

*Voor opmerkingen van collega's houd ik mij met het oog op een eventueelen herdruk ten zeerste aanbevolen.*

BREDA, Febr. '19. J. C. O.

---

## VOORBERICHT BIJ DEN ZESDEN DRUK

*Aangezien het boekje in den eenmaal eraan gegeven vorm bleek te voldoen, zijn thans geen wijzigingen meer aangebracht.*

's-GRAVENHAGE, April '34. J. C. O.

# ILIAS

## Aanleiding tot den Trojaanschen oorlog.

Nadat Paris, een zoon van Troje's Koning Priămus, Helĕna, de schoonste onder de vrouwen en echtgenoote van Sparta's koning Meneläus, geschaakt had en geweigerd haar terug te geven, verzamelden de Grieken zich onder aanvoering van Agamemnon, Menelaus' broeder, en scheepten zich in de Boeotische haven Aulis met ongeveer 100,000* man in naar Troje (in 't N.W. van Klein-Azië). De vloot telde een kleine 1200* schepen, die aan de kust van Troas met de achterstevens landinwaarts op het strand werden getrokken.

## Legerplaats der Grieken.

De rijen der schepen met de houten barakken, die er bijgebouwd werden, vormden het kamp, dat zich in de lengte langs zee uitstrekte in de vlakte van den Scamander, tusschen de voorgebergten Sigēum en Rhoetēum. Op de beide vleugels van het kamp zijn de krachtigste helden met hun manschappen gelegerd; op den rechter (van Troje uit gerekend) Achilles, op den linker Aiax van Salămis, terwijl in het midden de schrandere Odysseus te vinden is, bij wiens

* Zie voor deze getallen het overzicht van boek II.

tent de krijgers samenkomen, als er valt te beraadslagen. (Zie *A*, 5—9).

## Helden.

De voornaamste helden der Ilias zijn:

*A.* Aan Griekschen kant:

**Agamemnon**, zoon van Atreus, opperbevelhebber. Als koning van Argos resideerde hij te Mycēne, vanwaar zijn macht zich uitstrekte over het later als Peloponnēsus bekende schiereiland en zelfs nog wel daarbuiten (B. 108). Hij is de machtigste, maar tevens de hoogmoedigste onder de Grieken; moge hij al eens dappere daden verrichten, in moed kan hij toch niet wedijveren met Achilles, Aiax en Diomēdes.

**Meneläus**, broeder van Agamemnon, gehuwd met Helena, die echter door Paris geschaakt is en zich in Troje bevindt. Menelaus is koning van Sparta. Hij behoort niet tot de voortreffelijkste helden.

**Achilles** (Ἀχι(λ)λεύς), zoon van Peleus en de zeegodin Thetis, kleinzoon van Aeăcus, die weer Zeus zelf tot vader had. Hij is de jeugdige vorst der Myrmidonen, een volk uit Phthia in het latere Thessalië, en de geweldigste held der Grieken.

**Aias** (Lat. Aiax) van Salamis, zoon van Telămon, kleinzoon van Aeacus. Hij is dus een neef van Achilles en na hem de sterkste held.

**Aias**, de Locriër, zoon van Oïleus. Dikwijls noemt men hem den kleinen Aiax en Aiax van Salamis den grooten. Hij is niet zoo forsch van gestalte als deze laatste, maar toch ook een dapper strijder.

**Teucer** (Τεῦκρος), halfbroeder van den grooten Aiax, de beste boogschutter der Grieken.

**Diomēdes**, zoon van Tydeus, de ridderlijke koning van de stad Argos. Hoe geweldig ook deze held is, bewijzen wel de daden, die in het vijfde boek worden bezongen.

**Nestor**, zoon van Neleus, koning van Pylus (aan de Westkust van de Peloponnesus) is de oudste en wijste held, maar neemt ook nog een werkzaam aandeel aan den strijd, zij het ook niet in de voorste gelederen. Met Odysseus is hij de welsprekendste onder de Grieken.



**Odysseus**, zoon van Laertes, koning van Ithăca, waar hij zijn vrouw Penelŏpe en hun zoontje Telemăchus heeft achtergelaten. Hij is een gedducht held, maar zijn hoofdeigenschappen zijn toch slimheid en welsprekendheid.

**Idomĕneus**, koning van Creta.

**Patroclus**, zoon van Menoetius, en Achilles' boezemvriend.

**Antilŏchus**, Nestors zoon, eveneens met Achilles bevriend.

**Phoenix**, de door zijn vader Amyntor verstootene, die liefderijke opname heeft gevonden bij Peleus en zoo de oudere vriend en leermeester van Achilles is geworden.

*B.* Aan Trojaanschen kant:

In veel geringer aantal dan bij de Grieken, treden bij de Trojanen en hun bondgenooten bepaalde helden op den voorgrond.

De grijze koning Priamus kan niet meer aan den strijd deelnemen.

**Hector**, een zoon van Priamus en Hecăbe, is de eenige, die het tegen de grootste helden der Grieken kan opnemen. Hij is gehuwd met Andromăche, hun zoontje heet Astyănax. Hectors edel karakter is met groote liefde door den dichter geteekend.

**Paris** (ook wel Alexander, Ἀλέξανδρος), een broeder van Hector, Aphrodīte's gunsteling (volgens de latere Grieken, omdat hij den appel, die voor de schoonste bestemd was, niet aan Hera of Athene, maar aan Aphrodite had toegekend: Paris-oordeel). Hij moet in den strijd zelfs voor Menelaus onderdoen.

**Aenēas**, zoon van Anchīses en Aphrodite, is na Hector

de dapperste der Trojanen. Onder de minder op den voorgrond tredende helden moeten nog genoemd worden :

**Antēnor,** de bezadigde vredesvriend, **Pandărus, Sarpēdon,** een zoon van Zeus, en **Glaucus.** De beide laatsten zijn aanvoerders der met de Trojanen verbonden Lyciërs. Pandarus is aanvoerder van een andere groep van Lyciërs, die deel uitmaken van de Trojanen.

## Goden.

Ook de goden nemen dikwijls deel aan den strijd of oefenen er invloed op uit. (vergel. Y 31—40). **Hera, Athene, Poseidon** en **Hephaestus** steunen de Grieken. Alleen in het zesde boek roepen de Trojáánsche vrouwen de hulp in van hun stadsgodin Athene, echter vruchteloos ; en als Aeneas' leven door Achilles bedreigd wordt, is het Poseidon, die Aeneas in veiligheid brengt en dus een oogenblik de Trojanen helpt. Maar over het algemeen zijn zij even onverzoenlijke vijanden der Trojanen als Hera. Thetis steunt haar zoon Achilles. (Later beschouwden de Grieken de vijandschap van Hera en Athene evenals de vriendschap van Aphrodite jegens de Trojanen als een gevolg van het Paris-oordeel).

**Apollo, Ares, Aphrodite** en **Artĕmis** staan aan Trojaanschen kant, de stroomgoden der Trojaansche rivieren **Scamander** en **Simŏis** natuurlijk ook. **Zeus** steunt nu eens de Grieken en vertoeft dan in 't algemeen op den Olympus ('Ολύμπιος), dan weer de Trojanen, waarbij hij zich op het Ida-gebergte ten Z.O. van Troje bevindt ("Ιδηθεν μεδέων). Uit het feit, dat **Hermes** in het 24ste boek Priămus naar Achilles' tent geleidt, blijkt niet, dat hij Trojaansch-gezind zou zijn. Hij handelt daar op last van Zeus.

## Duur der handelingen en gevechtsdagen.

De handeling der Ilias speelt zich af in één-en-vijftig dagen en in verband hiermee wil ik nog slechts het volgende opmerken. Men moet twee groote veldslagen onderscheiden. De eerste wordt geleverd op den $23^{en}$ dag, begint reeds in het tweede boek met het oprukken der legers en eindigt pas in het zevende met een wapenstilstand van twee dagen, gedurende welke beide partijen de lijken hunner gesneuvelden begraven en de Grieken zich genoodzaakt zien hun kamp door een gracht en een wal tegen den vijand te beschermen. De tweede slag is verdeeld over drie gevechtsdagen.



Op den $26^{en}$ dag lijden de Grieken de nederlaag en vluchten in hun kamp terug.

De Trojanen overnachten in de vlakte (boek VIII).

Den volgenden dag dringen de Trojanen het kamp der Achaeërs binnen en trachten de vloot in brand te steken.

Patroclus drijft hen terug, maar sneuvelt zelf bij de te ver doorgezette vervolging (boek XI—XVIII). Op dezen dag beleven dus de Trojanen hun grootste successen, die echter maar kort duren.

Op den $28^{en}$ dag trekt Achilles ten strijde, richt een groote slachting aan onder de Trojanen en doodt Hector (boek XIX—XXII).

## Overzicht.

De Ilias verhaalt een episode uit den strijd voor Troje (Fίλιος, Ilium). In het tiende jaar van dien strijd ontstaat een twist tusschen Agamemnon en Achilles. Het gevolg hiervan is, dat Achilles tegen Agamemnon blijft wrokken en zich met zijn manschappen van alle gevechten onthoudt, totdat hij de voldoening zal hebben gekregen, die Zeus aan zijn moeder Thetis belooft (I, 508 en volgg.) Er volgt nu een reeks van gevechten vol afwisseling, waarin wij aan den kant der Grieken o.a. Diomedes, Agamemnon, Menelaus en Aiax, bij hun tegenstanders Hector en Paris zien optreden. Een gezantschap der Grieken, die meer en meer in het nauw gebracht worden, tracht Achilles over te halen zich met

Agamemnon te verzoenen en weer aan den strijd deel te nemen. Tevergeefs, de wrok van Achilles duurt voort. De Trojanen slagen er in den wal, dien de Grieken om hun kamp hebben opgeworpen, door te breken en tot bij de schepen op te dringen. Steeds hachelijker wordt de toestand. Eindelijk weet Patroclus zijn vriend Achilles over te halen hem zijn wapenrusting af te staan om de Trojanen te bestrijden. Patroclus drijft hen terug, maar wordt door Hector gedood. Had Achilles, toen er aan zijn wrok was voldaan en het duidelijk was, dat de Grieken niet buiten hem konden, er eindelijk in berust zijn Myrmidonen onder Patroclus te laten uitrukken, toen de dood van zijn vriend om wraak riep, aarzelde hij niet langer ook zelf ten strijde te trekken. Aiax en Menelaus was het gelukt het lijk van Patroclus aan den vijand te ontrukken, maar Achilles' wapenrusting was in handen van Hector gebleven. Op verzoek van Thetis smeedt Hephaestus een nieuwe voor Achilles, die zich nu met Agamemnon verzoent en den strijd begint, waarin hij ten slotte Hector doodt. Na een beschrijving van de lijkspelen ter eere van Patroclus, heeft het epos een verzoenende oplossing in het bezoek, dat de grijze Priamus den blonden Achilles in diens tent brengt, om de uitlevering van Hectors lijk te vragen. Achilles willigt zijn verzoek in en Priamus keert met zijn dooden zoon in zijn vesting terug.

Zoo is in groote trekken het verloop der handeling. Thans gaan wij zien, hoe de dichter deze gebeurtenissen in de verschillende onderdeelen heeft uitgewerkt. Hierbij volgen wij voor het gemak de indeeling in vier-en-twintig boeken, al is deze ook van lateren tijd.

A. I. Chryses, een priester van Apollo, komt uit het plaatsje Chryse (aan de kust van Troas) in het kamp der Grieken, om zijn dochter (Chrysëis) los te koopen. Zij was aan Agamemnon toegewezen, als aandeel in de buit, behaald bij de verovering van het in het Trojaansche gebied gelegen stadje Thebe. Onverrichterzake moet Chryses terugkeeren; hij smeekt echter zijn god om wraak.



Weldra vallen diens pestbrengende pijlen onder de Grieken (Λοιμός). Achilles roept het leger samen en de ziener Calchas noemt als oorzaak van den tegenspoed: de weigering van Chryses' verzoek door den opperbevelhebber.

De Atride ontbrandt in toorn en al is hij bereid Chryseïs af te staan, hij zal Achilles diens aandeel, Brisëis (de dochter van Briseus), afnemen. Achilles grijpt zijn zwaard, maar door Athene gewaarschuwd, laat hij het nog bijtijds terugglijden in de scheede. Tevergeefs tracht Nestor, de grijze held uit Pylus, nog een verzoening tot stand te brengen. De herauten van Agamemnon halen Briseïs bij Achilles weg. En in zijn eer gekrenkt, keert deze, die pas nog Agamemnon weerstaan had, zich nu onder tranen tot zijn moeder, de zeegodin Thetis, die hem belooft Zeus om voldoening voor hem te zullen smeeken, terwijl hij zich wrokkend van den strijd onthoudt (Μῆνις). Intusschen wordt Chryseïs per schip onder leiding van Odysseus naar Chryse gebracht, waar haar vader haar in ontvangst neemt en na een offer Apollo smeekt de pest te doen ophouden.

Zeus zegt de door Thetis voor haar zoon gevraagde voldoening toe (v. 508 en volgg.) Een oogenblik dreigt daardoor een twist tusschen Hera en Zeus de rust der Olympiërs te verstoren, maar dit wordt voorkomen door de vroolijke stemming, waarin hun zoon, de hinkende Hephaestus, de vergadering der goden brengt (Homerisch gelach) en die tot den nacht voortduurt.

B. II. Zeus zendt Agamemnon een bedriegelijken droom, die hem de overwinning voor den volgenden dag belooft (Ὄνειρος). Agamemnon wil nu, voordat hij zijn troepen ten strijde voert, hen op de proef stellen, door hun voor te stellen den strijd op te geven en naar 't vaderland terug te keeren. Dit heeft echter niet de gewenschte uitwerking, want

in plaats van dat plan met verontwaardiging van zich te werpen, snellen allen naar de schepen. De handige welsprekendheid van Odysseus is noodig om hen te weerhouden. Thersites, den brutalen (vgl. θαρσέω) man uit het volk, die op de vorsten smaalt, neemt hij onder handen en herinnert het leger aan het voorteeken, dat hun bij het begin van hun tocht had voorspeld, dat zij in het tiende jaar de overwinning zouden behalen. Ook Nestor houdt een lange rede. Agamemnon voegt hier nog een krachtige opwekking aan toe en brengt vóór den strijd een plechtig offer. De legerscharen rukken dan tegen elkaar op. Maar voordat wij het verhaal van de gevechten hooren, wordt ons in den zoogenaamden κατάλογος τῶν νεῶν een overzicht gegeven van de verschillende volken die aan den strijd deelnemen, hun aanvoerders en het aantal schepen. (Totaal aan Griekschen kant ongeveer 100,000 man en een kleine 1200 schepen; daartegenover staan aan Trojaanschen kant 50,000 man, zooals blijkt uit VIII, 562 volgg., waaronder ongeveer 9000 Trojanen (II, 123—133). Schat men de geheele bevolking van Troje op viermaal het aantal weerbare mannen, dan komen wij dus tot 36,000. Het spreekt vanzelf, dat deze getallen slechts zeer betrekkelijke waarde hebben, maar zij geven vrij nauwkeurig de voorstellingen der Grieken uit Thucydides' dagen weer. (Thuc. I, 10).

Γ. III. Nog krijgen wij niet dadelijk den algemeenen strijd, maar een tweegevecht tusschen Menelaus en zijn doodsvijand Paris. ('Αλεξάνδρου καὶ Μενελάου μονομαχία). Er wordt bepaald, onder welke voorwaarden men na afloop van het tweegevecht den oorlog zal eindigen. De oude koning van Troje, Priamus, die juist van den stadsmuur de legers overzag en zich door Helena de Grieksche helden liet aanwijzen (Τειχοσκοπία), wordt gehaald om de overeenkomst te bekrachtigen. Een plechtig offer wordt gebracht. Het tweegevecht begint en zou geëindigd zijn met den dood van Paris, wanneer niet Aphrodite hem beschermd en onzichtbaar uit



den strijd naar huis gebracht had. Menelaus zoekt vruchteloos zijn tegenstander en Agamemnon eischt het nakomen der voorwaarden, waarop de Trojanen niet ingaan.

Δ. IV. De handeling wordt verplaatst naar den Olympus. Hera verzet zich tegen Zeus, die een vreedzame oplossing van den strijd beoogde. Zeus zwicht voor Troje's groote vijandin, daar de stad volgens de bepaling van het noodlot toch verloren is. Athene daalt af naar de aarde en om te voorkomen, dat de oorlog vóór de verwoesting van Troje zou kunnen eindigen, beweegt zij Pandarus den noodlottigen pijl af te schieten, met welken hij Menelaus wondt en het verdrag schendt. Weldra ontbrandt de algemeene strijd; Agamemnon inspecteert nog de gelederen zijner manschappen en moedigt hun aanvoerders (Idomeneus, den grooten en den kleinen Aiax, Odysseus, Diomedes) aan ('Αγαμέμνονος ἐπιπώλησις). Ook de goden nemen aan den strijd deel.

Ε. V. Dit boek is gewijd aan de groote heldendaden, welke Diomedes van Argos verricht, zoowel in den strijd tegen de goden (door Athene aangespoord, brengt hij Aphrodite en zelfs Ares wonden toe) als tegen de helden, die aan Trojaansche zijde vechten (Sarpedon, Pandarus, Aeneas, Hector). De toestand wordt voor de laatsten steeds ernstiger (Διομήδους ἀριστεία).

Ζ. VI. Hector snelt de stad in om de Trojaansche vrouwen aan te sporen de stadsgodin gunstig te stemmen. Vóór we echter hieromtrent meer vernemen, wordt onze aandacht nog geboeid door de ontmoeting op het slagveld van Diomedes en Glaucus, die als aanvoerder der Lyciërs met de Trojanen medestrijdt. (Γλαύκου καὶ Διομήδους συμβολή). Zij bemerken, dat zij krachtens afstamming elkander gastvriendschap verschuldigd zijn, beloven elkander niet te bestrijden en ruilen ten teeken daarvan hun wapenen, waarbij de Lyciër Glaucus

er tegenover den Griek Diomedes slecht afkomt. (Hier doet Glaucus ook het bekende verhaal van zijn grootvader Bellerophontes, die door Proetus' vrouw beschuldigd haar liefde te zoeken, welke hij integendeel op háár aanbod versmaad had, door Proetus naar koning Iobătes van Lycië gezonden werd, waar hij door zijn groote daden niet alleen aan de hem toegedachte doodstraf ontkwam, maar ook 's konings dochter huwde en groot aanzien verwierf).

Nu verplaatst de dichter ons in Troje, waar de vrouwen Hecăbe (Priamus' echtgenoote), Helena en Andromăche (Hectors vrouw) ten tooneele verschijnen. Wij hooren het een en ander over de ontmoeting van Hector en zijn moeder, de vergeefsche bedevaart der vrouwen naar Athene's heiligdom, het bezoek van Hector in het huis van zijn broeder Paris en Helena en zijn ontmoeting met Andromache en hun zoontje Astyanax (Ἕκτορος καὶ Ἀνδρομάχης ὁμιλία), die eindigt met het beroemde „afscheid". Nadat wij aldus het edele karakter van Hector in zijn huiselijke omgeving als zoon, broeder, echtgenoot en vader hebben leeren kennen, keeren wij met hem en Paris naar het tooneel van den strijd terug.

H. VII. Door hun komst aangemoedigd, vallen de Trojanen weer krachtig aan. Athene, die de Grieken, en Apollo, die de Trojanen helpt, komen overeen, dat Hector het voorstel voor een tweegevecht zal doen. Daardoor wordt het strijdgewoel weer afgewisseld. Het tweegevecht, waarvoor als Hectors tegenstander de groote Aiax door het lot is aangewezen, eindigt onbeslist door het invallen van den nacht (Ἕκτορος καὶ Αἴαντος μονομαχία). De beide helden wisselen geschenken en keeren naar de hunnen terug. (Einde van den eersten veldslag, zie blz. 8 en 9). Bij de Grieken dringt Nestor aan op versterking van het kamp en bij de Trojanen Antenor, de vredesvriend, op het nakomen der voorwaarden van het eerste verdrag: teruggave van Helena en haar schatten. Alleen in het teruggeven der laatste stemt Paris toe. Zijn aanbod wordt door de Grieken van de hand gewezen, maar een korte wapenstilstand gesloten voor het begraven der gesneuvelden. De Achaeërs versterken hun kamp met een wal en een gracht.



Θ. VIII. In een vergadering der goden verbiedt Zeus dezen aan den strijd deel te nemen (Κόλος μάχη) en gaat naar het Ida-gebergte ten Z.O van Troje. De strijd neemt dan ook een ongunstigen keer voor de Grieken (vgl. blz. 8). Zij worden tot binnen den door hen opgeworpen wal teruggedrongen. Hera en Athene, die te hulp willen snellen ondanks het verbod, worden door Iris, de bode der goden, teruggeroepen. Ook nadat de nacht is ingevallen, blijven thans de Trojanen buiten de stad op het slagveld. Hector is vol moed.

I. IX. De Grieken besluiten in hun tegenspoed op voorstel van Nestor een gezantschap naar Achilles te zenden. (Πρεσβεία). Agamemnon, in wiens tent men bijeen was gekomen, hoopt Achilles met een aanbod van vorstelijke geschenken tot toegeven te bewegen. Odysseus, Aiax, Phoenix, en twee herauten gaan nu naar Achilles. Geen der drie genoemde helden, die ieder op zijn wijze het woord tot Achilles richten, vermag iets tegen diens wrokkend gemoed. Onverrichterzake keeren zij terug in Agamemnons tent. De stemming onder de Grieken is dientengevolge zeer gedrukt; alleen Diomedes blijft vol strijdlust.

K. X. Agamemnon kan van onrust niet slapen en wekt Nestor, Odysseus en Diomedes. De beide laatsten besluiten tot een nachtelijk avontuur, n.l. zich ter verkenning in het Trojaansche kamp te begeven. Toevallig ontmoeten zij onderweg een spion der Trojanen, Dolon genaamd, die ook op kondschap uitging. De Grieksche vorsten nemen hem gevangen, hooren hem uit en dooden hem. Ongemerkt komen zij bij de

tenten der Thraciërs, die pas aangekomen zijn, dooden hun koning Rhesus en keeren met zijn paarden terug (Δολώνεια).

Λ. XI. Het middelpunt van den strijd, die des morgens aanvangt, is Agamemnon ('Αγαμέμνονος ἀριστεία). Op bevel van Zeus onthoudt Hector zich een poosje van alle gevechten en spoort slechts zijn mannen aan ; maar als Agamemnon gewond het slagveld moet verlaten, krijgt ook Hector weer een werkzaam aandeel. Diomedes en Odysseus worden eveneens gewond. Vele gevechten worden beschreven ; maar op het oogenblik, dat Nestor met den gewonden arts Machaon, dien hij op zijn strijdwagen in veiligheid brengt, langs Achilles' tent rijdt, zendt deze zijn vriend Patroclus naar Nestor om te hooren, hoe de strijd staat. Nestor geeft hem uitvoerig verslag en wijst erop, dat Achilles, wanneer hij zelf niet wil vechten, althans Patroclus met de Myrmidonen te hulp kan zenden, en dan Patroclus zijn wapenrusting moet geven om de Trojanen te misleiden.

M. XII. De Trojanen staan als overwinnaars voor den wal, die het Grieksche kamp aan de landzijde omgeeft. Nieuwe gevechten ontwikkelen zich. Eindelijk gelukt het Hector met een steenworp de poort te verbrijzelen, waardoor de Trojanen naar binnen dringen : het meest kritieke oogenblik in den strijd.

N. XIII. Nog lang duren de gevechten voort. Het verhaal wordt echter afgewisseld door talrijke vergelijkingen en de verschijning van Poseidon op het tooneel van den strijd. Door hem aangespoord, verrichten de beide Aiaxen en Idomeneus van Creta groote heldendaden tegen de Trojanen.

Ξ. XIV. Nog steeds mogen de goden niet ingrijpen. Slechts heimelijk is het Poseidon gelukt de Grieksche strijders aan te moedigen.



Nu bedenkt Hera een list. Zij haalt den slaapgod Hypnus over Zeus te doen inslapen (Διὸς ἀπάτη). Als nu Zeus inderdaad in haar armen is ingeslapen, brengt de slaapgod het bericht aan Poseidon, die daarop openlijk meevecht. De Grieken hebben nu meer succes. Hector zelf wordt gewond.

O. XV. Zeus ontwaakt en bemerkt het bedrog. Poseidon wordt teruggeroepen en Hector begeeft zich weer in den strijd. Nu dringen de Trojanen tot bij de tenten en de schepen door. Hector tast het schip van Protesilaus aan en wil het in brand steken. Aiax voorkomt nog met de grootste moeite een ramp.

Π. XVI. Patroclus weet bij Achilles gedaan te krijgen, dat hij in diens wapenrusting met de Myrmidonen aan den strijd mag deelnemen. Nog juist bijtijds doet nu Patroclus de kans keeren. De brand wordt gebluscht. Sarpedon, een zoon van Zeus en vorst der Lyciërs, valt door Patroclus' hand. Er ontstaat een gevecht om zijn lijk, maar op Zeus' bevel laat Apollo het ongeschonden naar zijn vaderland brengen.

Patroclus zet zijn aanvallen voort tot voor de muren van Troje, waar hij Hectors wagenmenner doodt. Maar verdere overwinningen stond het noodlot hem niet toe. Apollo rukt hem den helm van het hoofd, Euphorbus wondt hem en Hector brengt hem den doodelijken stoot toe. (Πατρόκλεια)

P. XVII. Bij het gevecht om Patroclus' lijk treedt nu voor het eerst ook Menelaus meer op den voorgrond. Hector maakt Achilles' wapenrusting buit en wapent zich daarmee zelf. Eindelijk gelukt het de Grieksche helden, onder wie vooral Menelaus en Aiax een rol spelen, althans te verhinderen, dat het lijk in handen der vijanden valt. Antilochus, Nestors zoon, brengt de treurmare aan Achilles.

Σ. XVIII. Wilde smart maakt zich van Achilles meester. Zijn moeder Thetis komt bij hem. Hij wil nu zoo spoedig

mogelijk zijn vriend wreken, maar Thetis zal eerst aan den god van het vuur, Hephaestus, een nieuwe wapenrusting gaan vragen.

Voor een oogenblik worden wij weer naar het slagveld verplaatst. Patroclus' lijk is nog niet geheel in veiligheid. Zoodra echter de Trojanen Achilles ongewapend zien verschijnen en zijn stem hooren, geven zij het op. De zon gaat onder. In het kamp der Trojanen heerscht groote bezorgdheid en Polydămas geeft den raad zich in de stad terug te trekken. Hector verzet zich en men blijft. In het kamp der Grieken klagen Achilles en de Myrmidonen luide om hun gevallen makker.

Intusschen is Thetis naar den Olympus gegaan, waar Hephaestus in zijne smidse de wapenen voor Achilles smeedt. In een uitvoerige, aanschouwelijke beschrijving zien wij onder zijn kunstvaardige handen het schild ontstaan met de voorstellingen van aarde, zee en hemel en de veelkleurige tafereelen uit het menschenleven van elken dag. (Ὁπλοποιΐα).

T. XIX. Thetis brengt haar zoon zijn nieuwe wapenrusting, waarna de verzoening met Agamemnon plaats vindt. Agamemnon laat Briseïs met geschenken in Achilles' tent brengen. Achilles gaat ten strijde en spreekt zijn paarden toe. Eén der paarden antwoordt, dat zij niet schuldig zijn aan Patroclus' dood, die een gevolg was van den wil der goden en van het noodlot, en dat ook Achilles zelf zal moeten sneuvelen, al zullen zij hem ditmaal nog ongedeerd uit den strijd terugbrengen.

Υ. XX. Op Zeus' bevel komen alle goden ter vergadering. Om te voorkomen, dat Achilles, in strijd met den wil van het noodlot, bij zijn eerste aanvallen Troje verovert, moeten nu alle goden aan den strijd deelnemen (Θεομαχία). Een geweldige worsteling, ook der natuurkrachten, is het gevolg. Op raad van Poseidon blijven de goden echter al gauw slechts toeschouwers van de gevechten der stervelingen. Achilles en Aeneas komen tegenover elkaar, maar de laatste wordt door Poseidon in veiligheid gebracht. Het eerste slachtoffer van Achilles is Polydōrus, een zoon van Priamus. Om zijn broeder te wreken, werpt Hector zijn speer naar Peleus' zoon, maar dan onttrekt Apollo hem in een wolk aan den toorn van Achilles.



Φ. XXI. Achilles vervolgt de Trojanen, van wie hij er verscheidene doodt, tot in den Scamander. Daardoor wekt hij echter den toorn van den stroomgod op, die met zijn golven op hem aanstormt en den Simoïs te hulp roept. (Μάχη παραποτάμιος). Hera spoort echter Hephaestus, den god van het vuur, aan, Achilles bij te staan tegen de stroomgoden. Voor een geweldigen brand moeten deze zich terugtrekken. Opnieuw volgt nu een θεομαχία (zie Υ.), die slechts kort duurt. Spoedig zijn alle goden weer op den Olympus, behalve Apollo, die, om de Trojanen te helpen, in de gedaante van Agēnor, Achilles misleidt en van de stadspoorten weglokt, door welke de vluchtende Trojanen zich binnen de muren in veiligheid brengen.

X. XXII. Slechts Hector blijft buiten den aanstormenden Achilles afwachten en geeft geen gehoor aan de smeekbeden van zijn ouders Priamus en Hecabe, die hem van de muren toeroepen toch in de stad te komen. De verschijning van Achilles maakt echter zoo'n geweldigen indruk, dat ook Hector niet kan stand houden. Driemaal snellen zij om de stad heen. Eindelijk komt het tot een gevecht. Zeus neemt de weegschaal van het noodlot op, die Hectors ondergang aanwijst. Apollo verlaat hem en Athene staat Achilles ter zijde, die den stervenden Hector een graf bij de zijnen weigert (Ἕκτορος ἀναίρεσις). Aan zijn wagen gebonden sleept hij hem naar zijn tent, terwijl men in Troje weeklaagt over het groote verlies.

Ψ. XXIII. Patroclus' schim verschijnt Achilles in den droom en vraagt om de verschuldigde lijkplechtigheden. Na een offer aan de winden brandt de brandstapel af en wij maken allerlei wedstrijden mee, die ter eere van den doode bij diens grafheuvel gehouden worden. Zoo zien wij nog eenmaal de Grieksche helden, maar nu in vreedzame kampspelen voor ons (Ἆθλα ἐπὶ Πατρόκλῳ).

Ω. XXIV. Apollo heeft het lijk van den edelen Hector ongeschonden bewaard. Thetis moet volgens den wil der goden haar zoon bewegen het lijk uit te leveren. Hermes begeleidt den grijzen Priamus op zijn moeielijken tocht naar Achilles' tent. Daarop volgt het aangrijpende gesprek tusschen den smeekenden, gebroken grijsaard en den jongen held, die zijn zoon gedood heeft, maar nu toont ook zachtere gevoelens te kennen. Hij staat een wapenstilstand van elf dagen toe en geeft Hectors lijk mee aan den koning, die, onder geleide van Hermes, Troje weer bereikt. Hectors moeder Hecabe, zijn vrouw Andromache en Helena uiten roerende klachten om den geliefden held. Het dichtwerk eindigt met de begrafenis van den grooten beschermer van Troje (Ἕκτορος λύτρα).



# ODYSSEE

## Overzicht.

De Odyssee is het verhaal van Odysseus' terugkeer van Troje naar zijn vaderland, Ithăca, waar hij zijn vrouw Penelŏpe met hun toen nog zeer jonge zoontje Telemăchus had achtergelaten. Bij het begin van het gedicht is Odysseus niet ver meer. Maar Troje werd in het tiende jaar veroverd en nog tien jaren daarna zwerft Odysseus vóór zijn thuiskomst rond. Telemachus is dus inmiddels een man geworden. De trouwe Penelope wordt het leven lastig gemaakt door de huwelijksaanzoeken der talrijke minnaars, die hun overmoed ontleenen aan de overtuiging, dat Odysseus toch nimmer zal terugkeeren. In den raad der goden is het echter anders besloten en Athene bereidt haar beschermeling een veilige thuiskomst. De nimf Calypso, bij wie Odysseus reeds zeven jaren vertoeft op het eiland Ogygia, moet hem nu laten vertrekken. In een storm wordt zijn vlot uiteengeslagen en zwemmende bereikt hij het eiland Scheria, waar hij bij de Phaeaciërs veilig is voor den hem vijandigen Poseidon[1]. Hier vertelt hij zelf het ons nog onbekende gedeelte van zijn zwerftochten, dat aan zijn verblijf bij Calypso voorafging.

[1] Zie noot bij boek 5.

Ten slotte brengen zij hem naar Ithaca, waar hij, als bedelaar vermomd, bij zijn trouwen zwijnenhoeder Eumaeus komt, zich bekend maakt aan Telemachus en met hem den dood der vrijers voorbereidt. Het plan slaagt volkomen, waarna Odysseus zich eindelijk ook aan Penelope durft bekend maken.

## Indeeling.

De vier-en-twintig boeken der Odyssee, wier handeling één-en-veertig dagen omvat, laten zich goed verdeelen in groepen van vier. De eerste vier boeken bevatten de lotgevallen van Telemachus, die op reis is gegaan om zijn vader te zoeken en met dat doel bij Nestor in Pylus en bij Menelaus en Helena in Sparta komt; de volgende vier verhalen de avonturen van Odysseus na zijn vertrek van Calypso's eiland en zijn aankomst op Scheria; in de boeken 9—13 vertelt Odysseus zelf zijn daaraan voorafgegane avonturen; 13 tot 17 behelzen Odysseus' aankomst op Ithaca en zijn verblijf in de hut van Eumaeus, waar hij ook den van zijn reis teruggekeerden Telemachus ontmoet; 17 tot 20 verhalen ons Odysseus' terugkeer naar zijn huis en 21 tot het einde de wraakneming op de vrijers en het herstel van den held in zijn koninklijke macht.

α. 1. Nadat de dichter de muze heeft aangeroepen, worden wij naar den Olympus verplaatst. Daar weet Athene in den raad der goden, dank zij de afwezigheid van Poseidon, te verkrijgen, dat tot Odysseus' terugkeer wordt besloten. Zij zelf spoedt zich naar het paleis op Ithaca, waar zij (in de gedaante van den koning der Taphiërs, Mentes) Telemachus aantreft. Deze klaagt zijn nood over de vernederende behandeling, welke een groot aantal jonge edellieden zijn moeder doen ondergaan. Zij vieren feest en doen zich op zijn kosten te goed. De hoop, dat Odysseus nog ooit zal terugkeeren, wordt flauwer en flauwer. Telemachus krijgt nu



echter den raad, zelf bij bevriende vorsten, die ook uit Troje zijn teruggekeerd, berichten omtrent zijn vader te gaan inwinnen. Na deze aansporing van Athene toont Telemachus zich plotseling veel manlijker in zijn optreden. Dapper verheft hij zijn stem tegen de voornaamste der vrijers Antinŏus en Eurymăchus. Bij het aanbreken van den avond verspreiden de vrijers zich en Telemachus begeeft zich ter ruste.

β. 2. Voor een volksvergadering beklaagt Telemachus zich over het optreden der vrijers. Antinous geeft Penelope de schuld, die telkens haar besluit uitstelt. (De bekende list met het weefsel vindt hier een plaats.) Telemachus krijgt een gunstig voorteeken en gaat scheep naar Pylus, vergezeld van Athene in de gedaante van Mentor, een oud vriend van Odysseus, in wiens bescherming hij bij zijn vertrek zijn bezittingen had aanbevolen.

γ. 3. Zij treffen Nestor en zijn zoons bij het offermaal aan. De lotgevallen der helden na hun vertrek uit Troje komen ter sprake. Over Odysseus weet Nestor echter niets te vertellen. Hij zegt niet met zooveel woorden, dat hij dien als verloren beschouwt, maar wijst Telemachus op de daad van den jeugdigen Orestes, die den moord op zijn in zijn rijk terugkeerenden vader Agamemnon krachtig gewroken heeft op Aegisthus en Agamemnons echtgenoote Clytaemestra. Daarna begeeft men zich ter ruste. Mentor verdwijnt snel en Nestor herkent de godin, waarna hij Telemachus met zulk een hulp gelukwenscht. Den volgenden morgen offert men het beloofde rund aan Athene en dan gaan Telemachus en Pisistratus, een zoon van Nestor, met den reiswagen op weg naar Sparta.

δ. 4. Hier komen wij weer in een geheel andere omgeving, n.l. in die van den voornamen en aanzienlijken Atride Menelaus. Juist viert men een dubbel bruiloftsfeest ter eere van zijn zoon en dochter (de laatste wordt uitgehuwelijkt aan

Achilles' zoon Neoptolĕmus). De vreemdelingen worden aangediend en terstond gastvrij ontvangen. De pracht der omgeving maakt grooten indruk op Telemachus. Pisistratus stelt Telemachus ook aan Helena voor. Den volgenden morgen vertelt Menelaus zijn avonturen met den zeegod Proteus, die Odysseus nog in leven bij Calypso had gezien. Telemachus krijgt als aandenken een kostbaar geschenk van Menelaus.

De dichter verplaatst ons echter weer naar Ithaca, waar de vrijers plannen maken om Telemachus bij zijn terugkeer in een hinderlaag te lokken. Hun heraut, Medon, deelt dit heimelijk mee aan Penelope, die nog niets weet van Telemachus' reis. Zij roept Athene aan, die haar in den slaap een vertroostenden droom zendt.

ε. 5. Thans zullen wij voor het eerst Odysseus zelf ontmoeten. Athene dringt op den Olympus aan op 't ten uitvoer brengen van het genomen besluit. Hermes, de bode der goden, wordt door Zeus naar Calypso gestuurd om haar zijn besluit mee te deelen, dat Odysseus naar zijn vaderland zal terugkeeren. Hermes vindt haar in haar grot, waarvan een prachtige beschrijving volgt (Καλυψοῦς ἄντρον). Zij berust in het onvermijdelijke afscheid. Wij zien Odysseus aan het strand zitten, starende over de zee, vol verlangen naar zijn vaderland. Calypso deelt hem het nieuws mee en helpt hem met het bouwen van een vlot, waarop hij op den vijfden dag het eiland verlaat (Ὀδυσσέως σχεδία). Na zestien dagen krijgt hij eindelijk land in 't zicht; maar Poseidon, die juist van de Aethiopiërs is teruggekeerd, ziet zijn vijand [1] en ontketent een storm. Het vlot wordt uiteengeslagen, maar Odysseus kan zich op het wrakhout nog drijvende houden. De zeegodin Leucothĕa krijgt medelijden met hem en leent hem haar

[1] Odysseus had Poseidons zoon, den cycloop Polyphemus, blind gemaakt.



tooversluier, waarmee hij zwemmende op den derden dag het land bereikt. Hij zwemt den mond van een riviertje binnen en zoekt een rustplaats in het struikgewas, waar hij zich met bladeren bedekt en in een diepen slaap valt.

ζ. 6. Het eiland, waar Odysseus is aangekomen, is Scheria, waar de Phaeaciërs wonen. Athene begeeft zich naar het paleis van hun koning Alcinoüs. In een droom, waarin zij op een aanstaand huwelijk zinspeelt, spoort zij de jonge prinses Nausicăä aan den volgenden morgen met haar dienaressen naar het strand te rijden om de gewaden te wasschen. Zoo geschiedt het. De prinses ment zelf de muildieren, en na hun gewonen arbeid gaan zij aan het balspel. De stemmen der meisjes wekken Odysseus, die nu uit het struikgewas te voorschijn komt. Verschrikt stuiven de meisjes uiteen; alleen Nausicăä blijft zich haar waardigheid bewust en zonder een oogenblik bevreesd te zijn, begrijpt zij een schipbreukeling voor zich te zien, die hulp behoeft. Zij roept haar dienaressen terug en beveelt haar voor hem te zorgen. Na een bad verschijnt hij weer gekleed en als herschapen. Nausicăä wijst hem den weg naar het paleis en geeft hem raad, hoe hij de gunst van den koning en de koningin Arĕtē kan verwerven.

η. 7. Met Odysseus betreden wij het paleis. Alcinoüs ontvangt hem gastvrij. Hij vertelt van zijn schipbreuk en zijn ontmoeting met Nausicăä en spreekt den wensch uit naar zijn vaderland te mogen terugkeeren onder geleide der Phaeaciërs, die beroemde zeevaarders zijn. Allen begeven zich ter ruste.

θ. 8. Terwijl het schip voor Odysseus' terugkeer naar zijn vaderland wordt uitgerust, geeft Alcinoüs ter eere van den vreemdeling, wien volgens het aloud gebruik der gastvrijheid

nog niet naar naam en afkomst wordt gevraagd, een gastmaal. De zanger Demodŏcus draagt een lied uit den Trojaanschen heldentijd voor, waarin Odysseus een rol speelt. Alcinoüs bemerkt, dat deze zijn ontroering niet kan verbergen. Ter afleiding schrijft hij wedstrijden uit, waarbij ook Odysseus toont over niet geringe kracht en behendigheid te beschikken. Er volgen nog een reidans en een nieuw lied van Demodocus; de vorsten der Phaeaciërs laten geschenken brengen en Nausicăä neemt afscheid van den vreemden held. Op verzoek van Odysseus zingt Demodocus nog een lied uit den Trojaanschen tijd (van het houten paard en Troje's verwoesting) en dan pas vraagt de koning den held, die in tranen uitbarst, naar zijn naam en vaderland.

ι. 9. Na zich bekend gemaakt te hebben, begint Odysseus het verhaal van zijn lotgevallen en komen wij eerst recht in de schoonste streken van het land der sprookjes. Wij hooren van de Ciconen, de Lotophagen, den cycloop Polyphēmus en Odysseus' slimme ontvluchting uit diens grot, nadat hij den cycloop blind had gemaakt. (Κυκλώπεια).

κ. 10. Dan volgt het verhaal over de grot, waarin de god Aeŏlus de verschillende winden bewaart, en den zak met de winden er in, dien Odysseus meekrijgt, maar dien zijn manschappen te vroeg openen, zoodat ze reeds in het gezicht van hun vaderland weer worden teruggedreven; van het wilde volk der Laestrygonen en het eiland der toovenares Circē, die verschillende manschappen in zwijnen verandert, maar tegen den door een tooverkruid beschermenden Odysseus niets vermag, en hem dan met zijn mannen, die hun menschelijke gedaante herkregen hebben, een jaar lang bij zich houdt.

λ. 11. Vandaar gaat hij naar het schimmenrijk, om zich de toekomst door Tiresias te doen voorspellen. Aan het uiterste strand van den Oceănus brengt hij een offer volgens de aanwijzingen van Circe; hij laat het bloed der offerdieren in de gegraven opening stroomen en nu komen de schimmen te voorschijn om van het bloed te drinken, waardoor zij de herinnering aan hun leven op aarde terugkrijgen. Zoo komt o. a. de schim van Odysseus' moeder, van den ziener Tiresias en verschillende helden uit den tijd van Troje: Agamemnon, wiens droevig lot wij uit zijn eigen mond hooren, Achilles, Patroclus, Antilochus, Aiax. Dan keert Odysseus terug naar zijn schip (Νέκυια).



μ. 12. Hij vertelt nu nog zijn avonturen bij de Sirenen, van Scylla en Charybdis en de runderen van Helios. Deze runderen weidden op het eiland Thrinacria; door windstilte worden Odysseus en zijn mannen daar opgehouden. Hun schepen hadden zij op één na vroeger reeds verloren bij de Laestrygonen (boek 10). Nu vergrijpen zich de mannen, ondanks Odysseus' waarschuwingen, aan de heilige runderen van den zonnegod, daar de honger hen kwelt. De straf blijft ook niet uit: het schip vergaat met man en muis; slechts Odysseus weet zich op het wrak te redden en bereikt zoo in negen dagen het eiland Ogygia, waar de nimf Calypso hem zeven jaren bij zich houdt. Daarmee zijn wij weer bij het uitgangspunt van het gedicht terug.

ν. 13. Slapend wordt Odysseus in zijn vaderland door de Phaeaciërs met zijn geschenken aan land gezet. Poseidon straft de Phaeaciërs voor deze gunst aan zijn vijand bewezen, door het schip op de thuisreis dicht bij Scheria plotseling tot een rots te doen verstijven en hun voortaan het verkeer met menschen niet meer toe te staan.

Daarmee is het tooneel der handeling voor goed naar Ithaca verplaatst. Als hij ontwaakt is, ontmoet Odysseus zijn beschermgodin in de gedaante van een herder; hij hoort van haar, dat hij werkelijk op Ithaca is. Zij verdrijft de nevels, die hem beletten zijn vaderland te herkennen en met elkander

beramen zij verdere plannen, waarna zij hem in een bedelaar verandert.

ξ. 14. Odysseus zoekt nu de hut van zijn zwijnenhoeder Eumaeus op, die niets vermoedend, zijn meester gastvrij opneemt. Van hem verneemt Odysseus, wat zich in de omgeving van zijn vrouw afspeelt. Odysseus vertelt van zijn kant zijn levensgeschiedenis in een verdicht verhaal en kan Eumaeus niet doen gelooven aan den spoedigen terugkeer van zijn meester.

ο. 15. Intusschen spoort Athene den nog in Sparta vertoevenden Telemachus (zie boek 4) aan terug te keeren. Met geschenken begiftigd en aangemoedigd door een voorteeken, waarin Helena de spoedige thuiskomst van Odysseus leest, verlaat Telemachus met Pisistratus het paleis. Bij Pylus nemen de vrienden afscheid en Telemachus gaat scheep, terwijl hij ook den uit zijn vaderland gevluchten ziener Theoclymĕnus meeneemt. Met Athene's hulp ontkomen zij aan de hinderlaag der vrijers. Eumaeus en de bedelaar spreken af, dat de laatste zich den volgenden morgen naar de stad en de vorstelijke woning zal begeven. 's Morgens landt Telemachus op Ithaca. Nadat Theoclymenus een voorteeken in verband met naderende gebeurtenissen als gunstig voor Telemachus heeft uitgelegd, gaat deze weer naar de hut van Eumaeus.

π. 16. Hartelijk wordt de jonge meester daar ontvangen. Na eenig praten wordt Eumaeus naar de stad gezonden om aan Penelope den terugkeer van haar zoon te berichten. Vader en zoon zijn nu alleen en de eerste herkrijgt voor een oogenblik van Athene zijn ware gedaante, waarna hij zich aan zijn verbaasden zoon bekend maakt. Groot is diens vreugde en zij bespreken nu te zamen de plannen ter bestraffing der vrijers. Deze hebben met ontsteltenis van Telemachus' thuiskomst gehoord en smeden al nieuwe plannen tegen hem. Alleen Amphinŏmus verzet zich daartegen. Ook Penelope, die van den heraut Medon bericht heeft ontvangen over de hinderlaag, verschijnt nu en maakt de vrijers verwijten. Met Eumaeus keeren wij naar zijn hut terug. Odysseus is weer de bedelaar. Na een kort gesprek en het avondeten gaan zij ter ruste.



ρ. 17. Den volgenden morgen begeeft Telemachus zich naar de stad, waar hij door Penelope met blijdschap begroet wordt. Penelope kan geen geloof slaan aan de voorspellingen van Theoclymenus (zie boek 15).

Terwijl de vrijers zich aan hun gewone uitspattingen overgeven, gaan Odysseus en Eumaeus naar de stad. Onderweg ontmoeten zij den ontrouwen geitenhoeder Melantheus (Melanthius), die zich, evenals zijn zuster Melantho, bij de vrijers heeft aangesloten. Hij smaalt in overmoedige taal op den door hem dood gewaanden Odysseus. Roerend is Odysseus' wederzien van zijn woning en het fijne trekje van hondentrouw: Argos herkent zijn meester, kwispelt met zijn staart en sterft.

Er ontstaat een woordentwist tusschen Antinoüs, Eumaeus en Telemachus. Antinoüs gooit met een voetbankje naar den bedelaar, die hem waarschuwt voor de wraakgodinnen. Penelope laat door Eumaeus den vreemdeling bij zich roepen. Zij hoopt nieuws van hem over Odysseus te hooren. Eumaeus gaat naar het land terug en laat Odysseus te midden der vrijers achter.

σ. 18. Er ontstaat een twist tusschen Odysseus en een anderen bedelaar (Irus), die op een vechtpartij uitloopt, waarbij Odysseus zijn kracht toont. Dit maakt indruk op de vrijers. Penelope verschijnt, verwijt haar zoon, dat de vreemdeling onder haar dak is mishandeld en beklaagt zich over het gedrag der vrijers.

Nadat zij zich heeft teruggetrokken, beginnen de vrijers eerst recht hun vroolijk leventje, waarbij zij den geheimzinnigen bedelaar meer en meer verwenschen. Nu werpt Eurymăchus met een voetbankje naar hem.

τ. 19. Na het vertrek der vrijers verwijderen Odysseus en Telemachus de wapens, die in de zaal aanwezig zijn. Penelope komt in de zaal en onderhoudt zich met den bedelaar, die haar een verdicht verhaal doet over een ontmoeting met Odysseus. Om te onderzoeken of hij waarheid spreekt, vraagt zij hem, hoe Odysseus toen gekleed was. Door de nauwkeurige beschrijving, die de bedelaar haar weet te geven, wint hij haar vertrouwen en troost haar met de verzekering van zijn spoedigen terugkeer. Daaraan kan zij echter geen geloof slaan. Zij beveelt haar trouwe dienares Euryclēa voor den vreemdeling te zorgen en hem een voetbad te geven (τὰ νίπτρα).

De oude vrouw herkent daarbij haar heer, dien zij heeft zien groot worden, aan een litteeken van een wonde, die hij eens op de jacht bekomen had. Odysseus ziet het gevaar en legt haar terstond het zwijgen op. Penelope, die in gedachten verdiept was, heeft niets gemerkt. Zij zet nu het onderhoud met Odysseus voort en deelt hem mede, dat zij besloten is haar hand te geven aan dengene onder de vrijers, die in staat blijkt den ouden boog van Odysseus te spannen en daarmee het meesterlijke schot te doen door de gaten der twaalf in een rij opgestelde bijlen, dat hem altijd zoo gemakkelijk afging. Daarna gaat zij naar haar slaapvertrek.

υ. 20. Na zijn ontwaken krijgt Odysseus een gunstig voorteeken van Zeus. Het gewone morgenleven vangt aan. Euryclea begint met de dienstmaagden de zaal schoon te maken; de herders Eumeaus, Melanthius en de koeherder Philoetius brengen hun slachtvee. Dan komen ook de vrijers opdagen, die den bedelaar mishandelen, maar krachtig worden



aangepakt door Telemachus. De vrijers lachen om het onheilspellende visioen van den ziener Theoclymenus.

φ. 21. Penelope brengt boog en pijlkoker van haar man. De bijlen worden opgesteld. Telemachus doet de eerste poging en zij zou hem haast gelukt zijn, als hij niet op een wenk van zijn vader den boog had laten zakken. Dan komt de beurt aan de vrijers, maar wat zij ook in het werk stellen, zij hebben geen succes. Odysseus zegt intusschen aan de beide trouwe herders Philoetius en Eumaeus, wat zij doen moeten. Wanneer hij in de zaal terug is, geeft juist Antinoüs den raad den volgenden dag de pogingen voort te zetten. Nu vraagt echter de vreemde bedelaar, of hij zijn krachten eens mag beproeven. Gehoon en gescheld is het antwoord. Op last van den plotseling vol zelfvertrouwen en zelfbewustzijn optredenden Telemachus trekt Penelope zich in haar vertrek terug. Eumaeus heeft intusschen onder het getwist der vrijers den boog aan Odysseus gegeven. Heimelijk sluiten volgens diens bevelen Euryclea en Philoetius de binnendeuren van de zaal. Dan spant de meester den boog gemakkelijk en de pijl vliegt door de openingen der twaalf bijlen.

χ. 22. Dit is het sein tot den moord op de vrijers (Μνηστηροφονία). Allereerst valt Antinoüs en niemand ontgaat zijn straf. Melanthius tracht nog tevergeefs wapens te verschaffen; hij valt in handen der beide andere herders.

De zanger Phemius en de heraut Medon (zie boek 16) worden gespaard. Euryclea wordt geroepen en na haar aanwijzingen de straf ook voltrokken aan de ontrouwe dienstmaagden en aan Melanthius. Het huis wordt schoongemaakt, de lijken verwijderd en de trouwe dienstmaagden komen binnen om hun heer te begroeten.

ψ. 23. Euryclea snelt weg om haar meesteres te wekken met het bericht, dat Odysseus terug is en de vrijers gedood

zijn. Maar zij kan het niet gelooven; zij komt in de zaal en Odysseus begrijpt, dat zij zich nog niet aan de vreugde durft overgeven. Pas als hij van Athene zijn ware gedaante heeft teruggekregen en hij het geheim blijkt te kennen, dat alleen hun beiden bekend was, is haar twijfel geweken en geniet zij van de heerlijke werkelijkheid.

Nog eenmaal overzien wij het gelezene in het verhaal van Odysseus aan Penelope en daarna begeven zich beiden ter ruste.

ω. 24. De schimmen der vrijers worden door Hermes naar Hades gevoerd. Daarna volgt het weerzien van Odysseus en zijn ouden vader Laertes, die op het land leeft. Het bericht van Odysseus' terugkeer heeft zich intusschen in de stad verspreid. Er ontstaat nog een gevecht tusschen de partij der vrijers en Odysseus en de zijnen, dat door Athene's wil spoedig in het voordeel van haar beschermeling eindigt.



# AENĒÏS

## Overzicht.

In tegenstelling met Homerus' Ilias en Odyssee heeft Virgilius ons in zijn heldendicht over Aenēas gegeven een zuiver litterair epos, d. w. z. het veronderstelt bij den lezer, die het volkomen begrijpen wil, een zekere mate van litteraire ontwikkeling, met name kennis van de Homerische gedichten. Dit komt reeds dadelijk aan den dag in de wijze, waarop Virgilius zijn stof (de vestiging van een Trojaansche macht onder den van de goden afstammenden [1] stamvader der Iulii in Latium als grondslag der latere Romeinsche wereldheerschappij) over de twaalf boeken verdeeld heeft. De eerste zes boeken bevatten het verhaal van Aeneas' zwerftochten tusschen Troje en Latium en stemmen dus overeen met de Odyssee, terwijl de laatste zes de gevechten in Latium beschrijven en dus het karakter der Ilias dragen. Deze Grieksche heldendichten veronderstelden bij den hoorder slechts bekendheid met sagen, niet met litteratuur, al ging die er ook aan vooraf. De eerste verzen der Aeneïs behelzen een korte inhoudsopgave, ziehier een meer uitvoerige:

[1] Aeneas was een zoon van Anchises en Aphrodite (Venus). Zijn zoon heette Ascanius of Iūlus. Op het forum Iulium te Rome stond een tempel van Venus Genĕtrix. Het epos had dus ook een politieke en nationale strekking.

I. Na de Muzen te hebben aangeroepen, schildert de dichter den haat van Juno tegen de Trojanen. In het zevende jaar na Troje's val zwerft Aeneas met zijn twintig schepen over de zee. Hij is op weg van Sicilië naar Italië; op aansporen van Juno ontketent Aeŏlus de winden. Een storm steekt op, waar eerst door Neptunus' toedoen windstilte op volgt. Dan landen de Trojanen met slechts zeven hunner schepen in Libyë (Afrika). Eén hebben zij er zien vergaan en twaalf zijn verstrooid. Venus klaagt over het lot van haar zoon Aeneas: Juppiter troost haar en zendt Mercurius naar Dido, de koningin van het pas door Tyriërs (Phoeniciërs) gestichte Carthago,[1] om haar op de komst der Trojanen voor te bereiden. Ook belooft Juppiter aan Aeneas' geslacht de heerschappij over Latium en over de wereld. Aeneas en zijn trouwe makker Achātes zijn intusschen op verkenning het land ingegaan en ontmoeten daar Venus in de gedaante van een jageres. Zij geeft hun inlichtingen over het land en zijn bewoners, deelt hun mede, dat de twaalf verloren gewaande schepen ook behouden geland zijn en wijst hun den weg naar Carthago. Bij haar verdwijnen herkent Aeneas zijn goddelijke moeder. Op hun tocht naar Carthago maakt Venus de beide mannen onzichtbaar, zoodat zij niet worden opgehouden. Op een hoogte gekomen, krijgen zij een grootsch uitzicht op de in aanbouw zijnde stad. In een tempel van Juno ziet Aeneas tafereelen afgebeeld uit den strijd voor Troje. Hier heeft ook de eerste ontmoeting met Dido plaats en met de gezanten van de twaalf verloren gewaande schepen, die zich om steun tot Dido wilden wenden. Venus neemt nu van Aeneas de wolk weg, die hem onzichtbaar maakte, en hij vertoont zich aan de verbaasde Trojanen en aan Dido, die hem en zijn makkers gastvrij opneemt ; aan een gastmaal

[1] Deze stichting valt ongeveer drie eeuwen na Troje's verwoesting, die omstreeks 1200 gedateerd wordt. De dichter heeft de beide gegevens echter gecombineerd.



vraagt zij hem om het verhaal van zijn lotgevallen. Aeneas is onder de bekoring gekomen van Dido's verschijning.

II. Aeneas vertelt nu Troje's ondergang en zijn eigen verdere lotgevallen, die aan zijn komst in Carthago voorafgingen (vgl. het verhaal van Odysseus bij de Phaeaciërs). De Grieken hebben bij hun geveinsden aftocht een groot houten paard achtergelaten. Ondanks de waarschuwingen van den priester Laocoön, halen de Trojanen het paard binnen de stad, aangespoord door het misleidend verhaal van Sinon, een Griek, die de rol van overlooper speelt, en door het lot dat Laocoön en zijn beide zoons treft. In den nacht klimmen de Grieken uit het paard en openen de poorten der stad voor hun inmiddels teruggekeerde vrienden. Er wordt nu een ontzettend bloedbad aangericht. In den droom verschijnt aan Aeneas de schim van Hector, die hem beveelt met de stadspenaten te vluchten. Terstond gaat hij op weg naar den koningsburcht en ziet de vreeselijkste tooneelen. Aeneas neemt aan den wanhopigen strijd deel. Tevergeefs tracht hij met zijn mannen Cassandra, Priamus' dochter, die Troje's ongeluk had voorspeld zonder geloof te vinden, aan de Grieken onder Aiax, den zoon van Oïleus, te ontrukken. Het hevigst woeden de gevechten om het paleis van Priamus, waar Pyrrhus (Neoptolĕmus), Achilles' zoon, binnendringt en den grijzen koning doodt. Dat is voor Aeneas een aansporing om zijn vader Anchises op te zoeken.

Onderweg ontmoet hij Helena, die hij gedood zou hebben, wanneer Venus hem niet had tegengehouden. Op zijn schouders draagt hij nu Anchises uit het brandende Troje. Aan de hand heeft hij zijn zoon Iulus (Ascanius). Zijn vrouw Creūsa volgt hem, terwijl Anchises de penaten bij zich heeft. Creūsa wordt echter in de algemeene verwarring der vlucht van hen gescheiden. Haar schim verschijnt aan Aeneas en voorspelt hem in het Westen een gelukkig leven.

III. Een vloot wordt gebouwd aan den voet van het Idagebergte, en in het voorjaar kiest Aeneas met twintig schepen zee van uit de haven Antandrus. Eerst komt hij in Thracië, dan op Delus, vanwaar hij tengevolge van een verkeerde uitlegging van een orakelspreuk naar Creta vaart. Voorteekenen, als pest en hongersnood, waarschuwen hem en de penaten wijzen hem nu duidelijk Hesperia (Italië) als zijn doel aan. Een storm doet hen afdrijven naar de Strophadische eilanden (in de Ionische zee ten Z. van Zacynthus), waar de Harpyien, de godinnen van den stormwind, wonen, van wie zij voorspellingen hooren. Daarna treffen zij in Epirus Priamus' zoon, den ziener Helĕnus, en Andromache aan; Helenus geeft inlichtingen over den weg. Verder komen zij op hun vaart naar Italië bij de Cyclopen en den Aetna, waar zij een achtergebleven volgeling van Odysseus opnemen en den blinden Polyphēmus zien, en eindelijk om Sicilië heen bij het aan de W.-zijde gelegen Drepănum, waar Anchises sterft. Van daar op weg naar Italië worden zij uit den koers geslagen naar Libyë (Afrika), gelijk wij uit het eerste boek weten.

IV. Dido deelt aan haar zuster Anna haar liefde voor Aeneas mee en denkt aan een huwelijk, waarover Juno, die Aeneas van Italië verwijderd wil houden, met Venus onderhandelt. Op de jacht worden Dido en Aeneas door een storm overvallen, dien zij in een grot ontwijken; daar geven zij zich over aan de liefde, die zij voor elkander gevoelen. Fama deelt hun verhouding mee aan Iarbas, den afgunstigen koning der Gaetūli, die de hulp van zijn vader Juppiter inroept. Deze zendt daarop bevel aan Aeneas naar Italië te varen, gelijk ook het noodlot wil. Dido tracht door smeekbeden en verwijten Aeneas van zijn plan af te brengen, als zij de toebereidselen tot zijn vertrek heeft bemerkt; wanneer echter alle pogingen vergeefsch blijken, besluit zij tot zelfmoord. Opnieuw verschijnt Mercurius als bode van Juppiter. Aeneas verhaast zijn vertrek. En als Dido bij het eerste morgenrood de vloot zee ziet kiezen, uit zij haar wanhoop in heftige verwenschingen, die door den dichter bedoeld zijn als een voorteeken van den historischen haat tusschen Carthago en Rome. Toen zij het plan opvatte te sterven, had zij door haar zuster Anna een brandstapel doen oprichten, om daarop, zooals zij het deed voorkomen, alles te verbranden, wat haar aan Aeneas kon herinneren. Thans stoot zij zich, staande op dien brandstapel, Aeneas' zwaard in de borst.



V. Door een storm afgedreven, komt Aeneas opnieuw op Sicilië bij zijn gastvriend Acestes. Hij herdenkt den sterfdag van den bij Drepanum begraven Anchises met spelen: roeien, wedloop, vuistvechten, boogschieten, spiegelgevechten te paard. De Trojaansche vrouwen, zwervensmoe, steken de schepen in brand; op vier na blijven zij gespaard door den regen, dien Juppiter laat neerdalen. Aeneas sticht nu Acesta (Egesta, Segesta), waar hij op raad van Anchises, die hem in den droom verschijnt, de vrouwen en grijsaards achterlaat. Op diens raad is het ook, dat hij het plan maakt de te Cumae in Italië wonende Sibylla op te zoeken en in de onderwereld af te dalen. Op de overigens kalme vaart van Sicilië naar Cumae verdrinkt de stuurman Palinūrus.

VI. De Sibylla Deïphobē voorspelt Aeneas veel strijd en moeite, maar moedigt hem tevens aan. Met haar daalt hij naar den ingang der onderwereld af, nadat duiven hem den vereischten gouden tak hebben gewezen. Bij den lacus Avernus gaan zij omlaag en ontmoeten eerst verschillende afschrikwekkende gedaanten, dan de schimmen bij Charons boot (o. a. Palinurus, zie boek V, 835 volgg.), waarmee zij overgezet worden. Nadat zij voorbij den driekoppigen hond Cerbĕrus zijn gegaan, komen zij achtereenvolgens bij de schimmen van kinderen, van onschuldig veroordeelden, van hen, die ongelukkig hebben lief gehad (Dido), en van krijgshelden

(den Trojaan Deïphŏbus, zie boek II, 310). Den diepen Tartărus, waar de misdadigers worden gepijnigd, en waarvan de toegang wordt bewaakt door de nimmer slapende Tisiphŏnē (een der wraakgodinnen), laten zij links liggen en slaan rechtsaf naar het paleis van Pluto, waaraan Aeneas het gouden takje bevestigt en het Elysium, het verblijf der gelukzaligen, waar Anchises hen ontmoet. Deze verklaart aan zijn zoon den oorsprong van alle levende wezens, die na hun dood van de onzuivere bestanddeelen, tijdens hun lichamelijk bestaan opgedaan, worden gereinigd, om opnieuw een aardsch leven te beginnen. Daardoor kan hij hem reeds nu verscheidene Romeinen aanwijzen, die later een rol zullen spelen in de geschiedenis van het Romeinsche rijk, o. a. zijn eigen afstammelingen (de Iulii) tot Augustus en diens veelbelovenden maar te vroeg gestorven neef Marcellus; daarbij wijdt hij tevens beroemd geworden woorden aan de grootsche roeping van Rome. Eindelijk geeft hij hem nog raad voor den strijd, die hem wacht, waarna Aeneas met de Sibylla het schimmenrijk weer verlaat.

VII. Nadat Aeneas om het voorgebergte van Circē is heen gezeild, vaart hij den Tiber op en landt aan den linkeroever in het gebied van Latīnus, den koning van Laurentum (een stad in Latium), die hem gastvrij ontvangt. Hij belooft de Trojanen woonplaatsen en wil Aeneas zijn dochter Lavinia tot vrouw geven; zij zou volgens den wil van het lot een vreemdeling tot man krijgen, maar door haar moeder Amāta was zij aan Turnus, den koning der Rutŭli, beloofd. Op bevel van Juno wekt de wraakgodin Alecto Amāta en Turnus tot den strijd tegen de vreemdelingen op; deze wordt onvermijdelijk, als het eenmaal door een ongelukkig toeval tot een gevecht tusschen Trojanen en Latijnen is gekomen. Tevergeefs tracht Latinus zich nog tegen de oorlogsverklaring te verzetten; Juno zelf geeft het sein tot den oorlog. De Latijnsche volken vereenigen zich onder het opperbevel van den dapperen



Turnus en worden achtereenvolgens met hun aanvoerders genoemd.

VIII. In het achtste boek worden de wederzijdsche krijgstoerustingen beschreven. Turnus maakt zijn toebereidselen in Laurentum en zendt een gezantschap om hulp naar Diomēdes, die na zijn terugkeer uit Troje in Apulië een nieuw vaderland heeft gevonden. Aeneas wendt zich op bevel van den stroomgod Tiberinus tot Euander, den koning der Arcadiërs, die reeds vóór den Trojaanschen oorlog naar Italië was verhuisd en bij den Palatijnschen heuvel, waar later Rome zou verrijzen, een stad had gebouwd (Pallantēum). Euander, die in voortdurende oneenigheid met de Latijnen leefde, zendt vierhonderd ruiters onder zijn zoon Pallas aan de Trojanen te hulp, terwijl hij Aeneas tevens aanraadt naar de Etruscen te gaan, die na de verdrijving van Mezentius, den wreeden tyran van Agylla (later Caerē), zich onder een buitenlandsch vorst willen stellen. (Mezentius was n.l. gevlucht naar de Rutuli, waarna Etrurië zijn uitlevering eischte. Volgens een voorspelling hadden de Etruscen in den oorlog, die hieruit voortkwam, een buitenlandsch veldheer noodig.) De Trojaansche helden verlaten met hun hulptroepen den burcht van Euander.

Op verzoek van Venus, heeft Vulcānus, de god van het vuur, intusschen een prachtige wapenrusting voor Aeneas gesmeed, die door Venus aan haar zoon gebracht wordt. Het schild wordt uitvoerig beschreven (vgl. Hom. Σ).

IX. Thans beginnen de gevechten, terwijl Aeneas nog in Etrurië is. Turnus rukt tegen het kamp der Trojanen op. Overeenkomstig het bevel, dat Aeneas heeft achtergelaten, verlaten ze dat niet. Eerst doen de Latijnen een poging om de schepen in brand te steken, die op verzoek van de voor haar heilig hout bezorgde godin (Cybēlē[1]) door Juppiter

[1] Cybele werd in Kl.-Azië vereerd, o. a. op het Ida-gebergte bij Troje. In die streken groeide veel hout, dat voor scheepsbouw gebruikt werd, vgl. boek III, aanvang.

in zeenimfen worden veranderd. De beide vrienden Nisus en Euryălus verlaten des nachts het ingesloten kamp, om Aeneas in te lichten over het gevaar.

Op hun tocht door de vijandelijke linies dooden zij verscheidene vijanden, maar worden ten slotte ontdekt en na dapperen strijd gedood. Den volgenden morgen doet Turnus een stormaanval op het kamp. Een woeste strijd ontbrandt, waarin Ascanius zijn eersten krijgsroem oogst. De helden Bitias en Pandarus openen de poort van het kamp om den vijand uit te dagen, maar Turnus doodt bij den aanval, die volgt, Bitias en dringt in zijn onstuimigheid, terwijl Pandarus de poort sluit, mee het kamp binnen; hij doodt Pandarus, maar moet na wonderen van dapperheid voor de overmacht wijken, springt in de rivier en bereikt zwemmende de zijnen.

X. Juppiter legt voor Venus en Juno den eed af, dat hij op het verloop van den oorlog geen invloed zal uitoefenen, doch dat aan den wil van het noodlot overlaten. Het Trojaansche kamp staat aan voortdurende stormaanvallen bloot. Intusschen keert Aeneas met dertig schepen uit Etrurië terug. De nimfen, waarin zijn schepen veranderd waren (zie boek IX), hebben hem den toestand der zijnen gemeld. Onmiddellijk na zijn landing heeft hij een aanval der Rutuli te weerstaan, waarin Pallas (zie boek VIII) door Turnus gedood wordt: Mezentius (zie boek VIII) en zijn zoon vallen door Aeneas' hand. Ascanius doet tegelijkertijd een uitval uit het kamp. Juno lokt Turnus, om hem te redden, door een schijngestalte van Aeneas uit den strijd weg.

XI. Aeneas richt een zegeteeken op, waarvoor hij de wapenrusting van den verslagen Mezentius gebruikt. De Trojanen begraven hun dooden en het lijk van Pallas wordt aan zijn grijzen vader Euander gebracht. Ook aan de Latijnen wordt gelegenheid gegeven hun dooden te begraven.



e gezant Venŭlus keert van Diomedes terug naar de Latijnen met het bericht, dat hij niet bereid is hulp te verleenen, en hun aanraadt vrede met de Trojanen te sluiten. De Latijnen verliezen den moed en Latinus verklaart zich geneigd tot het doen van vredesvoorstellen. Nog sterker doet dit de oude Drances, die Turnus daardoor prikkelt. Deze biedt zich dan aan tot een tweegevecht met Aeneas. Maar op het bericht, dat de Trojanen in aantocht zijn, maken allen zich gereed voor de verdediging. Als Turnus hoort, dat de vijandelijke ruiterij door de vlakte en Aeneas met het voetvolk over de berghellingen oprukt, zendt hij de ruiters der Volsci onder hun koningin Camilla tegen de eersten uit, terwijl hij zelf met zijn mannen in een hinderlaag Aeneas afwacht. Camilla verricht wonderen van dapperheid in het ruitergevecht, maar wordt ten slotte doodelijk gewond door Arruns. Haar dood wordt op Arruns gewroken door de nimf Opis, die door Camilla's beschermgodin Diana gezonden is. De val van Camilla heeft echter tengevolge, dat de Latijnen hun heil in de vlucht zoeken; en ook de toegesnelde Turnus, die zijn hinderlaag verlaten heeft, vermag den toestand niet te redden. De Trojanen onder Aeneas zijn Turnus gevolgd, maar het invallen van den nacht maakt een eind aan de gevechten. De beide legers verschansen zich voor de stad (Laurentum).

XII. Tevergeefs trachten Latinus en de koningin Amata Turnus te doen afzien van zijn besluit Aeneas tot een tweegevecht uit te dagen. Aeneas neemt de uitdaging aan. De afloop zal beslissen, of de Trojanen zullen wegtrekken, of in de toekomst één rijk vormen met de Latijnen. Het verdrag wordt bezworen door Aeneas en Latinus. Intusschen heeft echter de stroomnimf Juturna, Turnus' zuster, die den aanstaanden dood van haar broeder van Juno heeft vernomen, de Latijnen tot den strijd aangevuurd, ook door middel van een voorteeken, dat volgens den ziener Tolumnius gunstig is.

Hijzelf werpt het eerst zijn speer en al spoedig is het gevecht algemeen.

Tevergeefs tracht Aeneas nog het gevaar af te wenden; hij wordt door een pijl aan de hand gewond en moet het slagveld verlaten. Niets kan nu Turnus weerstaan. Maar plotseling keert Aeneas, door Venus genezen, terug en zoekt Turnus. Deze wordt door zijn zuster, die de gedaante van den wagenmenner Metiscus aangenomen heeft, uit de nabijheid van Aeneas weggevoerd. Thans onderneemt Aeneas den stormaanval op de stad. Amata, die Turnus dood waant, pleegt zelfmoord. Turnus keert terug en eischt opnieuw, dat het tweegevecht zal beslissen. Aeneas snelt toe en terwijl de legers toezien, begint het gevecht, waarin Turnus het onderspit delft.